

Dušan Puh:

Zavezniška misija pri slovenskih partizanih v Istri

22. februar 1944 med Gračiščem in Kubedom

Po ozemlju 3. bataljona Istrskega odreda je skupina borcev iz 2. bataljona spremljala angleško vojaško misijo na njeni ogledniški poti zaradi odprtja Druge zavezniške fronte na vzhodni obali Jadrana. Misijo so sestavljali podpolkovnik Peter Wilkinson, major Alfgar Hesketh Pritchard in višji vodnik (sergeant major) George Ginger Hughes.

Njihova naloga je bila poiskati primerno obalo, do koder bi lahko prišla tudi podmornica, ki naj bi jih pobrala in odpeljala. Wilkinson in oba njegova spremljevalca so bili pripadniki SOE (Special operations executive). Se pravi zelo pomembne, zahtevne in nevarne dejavnosti. Bogo Gorjan v svoji knjigi »Zavezniške misije 1944 – 45« opisuje, kako si je ta ista skupina – po nalogah, ki jim jih je naložilo vrhovno poveljstvo v Londonu – prizadevala, da bi zanetila partizanski boj med Avstrijci.

Angleži so mislili »Če lahko Slovenci in ostali Jugoslovani, zakaj ne bi tudi Avstrijci in Nemci...?«

Major Hesketh Pritchard je pripravljaval akcijo s položajem 4. operativne zone NOV Slovenije in Koroškega odreda. Ni uspel. Misija na Koroško ga je stala življenje. Njegovo ime je skupaj z imeni padlih partizanov na spomeniku v Velikovcu.

Wilkinson v svoji knjigi *Foreign fields – Yugoslavia* opisuje pot v Istro. Štartali so iz Glavnega štaba Slovenske osvobodilne vojske. Šli so v štab 9. korpusa v Cerkljevo. Tja so jim iz Italije s padalom poslali nov radijski aparat, nakar so šli preko Vipavske doline proti Trstu in se javili v štabu Istrskega odreda.

Vodili so jih seveda terenski vodiči. Večkrat so morali tudi čakati po dan ali dva, da so lahko šli čez Vipavsko dolino in prečkali pomembne komunikacije kot železnica Trst-Ljubljana, cesta Trst-Reka itd. V njunem spremstvu sta bila major Gregor Ravnikar in do Vipavske doline Franc Miklavčič – Florjan. (Slednji je bil krščanski socialist, pravnik, po vojni sodnik in predsednik Krščansko socialne stranke). Wilkinson piše, da so prišli v Vodice (v Čičariji) ob zori 22. februarja. Kakih 20 milj jugovzhodno od Trsta. V resnici so prišli »v sekcijo Vodice« (po vojaškem zemljevidu), natančneje pa v bližino vasi Golac. Komandant drugega bataljona, Stane Truden, je opisal dogodek, kako je zvečer po visokem snegu prisopihal kurir iz Golca in povedal, da je v vas prišla neka čudna vojska. Ko ga je vprašal :«So Nemci?» je odgovoril, da ne. Truden je odšel z močnim spremstvom v Golac in takoj spoznal, da so Angleži, ker je poznal majorja Ravnikarja. Borci so takrat prvič videli partizanskega majorja.

Preden so Angleži šli naprej, so si ogledali strumno postrojeni bataljon. Bili so vidno impresionirani. Dobili so spremstvo 12 borcev. Kot piše Maks Zadnik v knjigi *Istrski odred*, jih je vodil že slavni komandir Ljubomir Sancin – Stojan iz Doline pri Trstu (padel slab mesec pozneje, 18.3.1944 v Jelšanah). Vsi borci so dobro poznali tudi širšo okolico Trsta in pot do morja z vseh strani.

Wilkinson je zapisal: »...we skirted Trieste and made our way across hilly country in the direction of Umago at the north-western tip of the Istrian peninsula*«. »Zgodaj zjutraj 23. februarja smo prišli do Petrovije, majhne vasi okoli pet milj od morja. To je v glavnem slovanska skupnost.....«.

Nato opiše, da je komandir spremstva poročal, da so borci zjutraj napadli nemško kolesarsko patrolo na cesti Trst-Pulj. (Wilkinson opisuje »makro geografski položaj«, ker bi navedba Kubed – Gračišče njegovim bralcem ne povedala nič.) Zajeli da so 4 Mongole in enega Nemca. Slednjega je pripeljal, da ga pokaže. Zaslišal ga je in zvedel, da je kmečki fant iz Schleswig-Holstein-a **). Sicer pa Angleži niso bili nič veseli dogodka. Wilkinson piše, da je takrat ocenil, da bodo Nemci v 24 urah začeli s hajko, da poiščejo ali maščujejo izginulo patroljo. (»This was the worst possible news ***)...«)

Maks Zadnik piše, da so Angleži in major Ravnikar prenočili »na nekem seniku« v Gračišču. Zgodaj zjutraj je stražar opazil, da se od Kubeda bliža po cesti deset nemških kolesarjev v zelo velikih razmakih. Sancinova enota jih je napadla in takoj jurišala nanje. En Nemec je padel, 4 Mongole in še enega Nemca so ujeli, ostali so jo ucvrli nazaj in padli pod streli patrole 3. bataljona v klancu pod

Črnim kalom.

V napadu pri Gračišču je bil hudo ranjen partizan Dušan Novak - Rus, eden od redkih Koprčanov, ki so se vključili v partizanski boj že septembra 1942. Bil je ranjen v prsa in roko. Tedanji medicinec Ivan Matko – Imko mu je za silo obvezal rane. Potem so ga 8 dni skrivali v neki votlini pri Gračišču.

Ta dogodek opisuje tudi Milan Guček v svoji knjigi Počakaj do prihodnje pomladi na straneh 208 do 210. Imko je bil tedaj vodja »javne zdravstvene službe na osvobojenem ozemlju Slovenske Istre.«

Nahajal se je nekje pri Čezarjih, ko so ga poklicali, naj gre reševati življenje. Ranjenca je dobil pri nekem kmetu v Gračišču. »Pri petrolejski svečavi in na kuhinjski mizi« mu je s 17 šivi zakrpal rano brez vsake narkoze – pri ranjenčevi polni zavesti.

Spravili so ga iz hiše »v skalnato duplino pri Gračišču«. Skupaj z ranjenim partizanom je ležal v duplini tudi eden od Mongolov. Guček pove, da je bil Uzbek, ranjen v nogo.****)

Dušana Novaka so morali prepeljati v Trst. Iz Doline je prišel poltovorni avto z žimnico. Nanj so naložili ranjenca in Imka. »Pred in za vsako vasjo je bila straža terencev z baterijami, ki so dajali avtomobilu znamenja, če je pot prosta«. Skozi vse kraje. Prišel je Dolino in nato v Trst v bolnišnico, kjer je ozdravel in živi še danes v Kopru.

Napad pri Gračišču je bila epizoda na ogledniški poti angleških zaveznikov. Wilkinson je vedel, da se nahaja na ozemlju, ki je bilo po prvi svetovni vojni znotraj italijanskih državnih meja. Videl je odlično organizacijo slovenskih partizanov v neposredni bližini Trsta in perfektno funkcioniranje terenskih organov. O vsem tem je poročal v London z veliko naklonjenostjo do partizanske vojske in ljudstva, ki je to vojsko ustvarilo.

Ker se je to dogodilo 23.februarja 1944, je prav, da se tega dogodka in velikega prispevka istrskih ljudi v NOB spomnimo.

*) Obkročili smo Trst in šli skozi gričevnato pokrajino v smeri proti Umagu na severo-zahodni konici istrskega polotoka.

**) Schleswig-Holstein je za nas trenutno aktualen, ker se Civilni iniciativi za Kras in Za Primorsko sklicujeta na način, kako Danska ščiti svoje interese pred nemškimi nakupi tamkajšnjih zemljišč na danskem delu te pokrajine skladno z normami Evropske zveze.

***) To je bila najslabša možna novica...

****) *Ko je ozdravel, se je priključil partizanom. V uzbekistanščini je risal propagandne letake, ki jih je Gučkova »tehnika« razmnoževala. Z njimi so pozivali Uzbeke-nemške vojake, naj se priključijo partizanom.*